

TALABALARNI KASBIY VA SHAXSIY RIVOJLANISHINI BOSHQARISHINI UNIVERSITET TA'LIM MUHITIGA MOSLASHTIRISH

Tillayev Alisher

*“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” Milliy tadqiqot universiteti “International House-Toshkent” akademik litseyi direktori (O'zbekiston), Moskva davlat xalqaro munosabatlar instituti aspirant
ORCID-<https://orcid.org/0000-0002-0003-3270>*

Ismailova Zuxra

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” Milliy tadqiqot universiteti professori, pedagogika fanlari doktori

Annotatsiya. Maqolada talabalarning o'quv jarayoniga moslashish davrida universitet o'quv muhitida kasbiy va shaxsiy rivojlanishini boshqarishning nazariy va amaliy jihatlarini haqida so'z yuritiladi. Talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishi kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni, shuningdek, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini amalga oshirish nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, universitetning ta'lim muhitiga talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishining omili va manbai sifatida qaraladi.

Kalit so'zlar: kasbiy va shaxsiy rivojlanish, universitet, moslashish, ta'lim muhiti, kompetentsiyaga asoslangan yondashuv.

АДАПТАЦИЯ УПРАВЛЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫМ И ЛИЧНОСТНЫМ РАЗВИТИЕМ СТУДЕНТОВ К ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ УНИВЕРСИТЕТА

Тиллаев Алишер

Национальный исследовательский университет «Ташкентский институт ирригации и механизации сельского хозяйства»

*Директор Академического лицея “International House-Ташкент” (Узбекистан),
Аспирант Московского государственного института международных отношений*

Исмаилова Зухра

*Профессор Национального исследовательского университета “Ташкентский институт ирригации и механизации сельского хозяйства”,
доктор педагогических наук*

Аннотация. В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты управления профессиональным и личностным развитием студентов в университетской учебной среде в период адаптации к учебному процессу. Профессионально-личностное развитие учащихся рассматривается с точки зрения реализации компетентностного подхода, а также лично-ориентированных образовательных технологий. При этом образовательная среда вуза рассматривается как фактор и источник профессионального и личностного развития студентов.

Ключевые слова: профессиональное и личностное развитие, университет, адаптация, образовательная среда, компетентностный подход.

ADAPTATION OF STUDENTS TO THE UNIVERSITY EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF MANAGING THEIR PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT

Tillaev Alisher

*National Research University «Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers»
Director of the Academic Lyceum “International House-Tashkent» (Uzbekistan), Postgraduate student of the
Moscow State Institute of International Relations*

Ismailova Zuxra

Professor of the National Research University «Tashkent Institute of Irrigation and Agricultural Mechanization Engineers», Doctor of Pedagogical Sciences

Annotation. The article deals with the theoretical and applied aspects of managing the professional and personal development of students in the university educational environment in the process of their adaptation to the educational process. Professional and personal development of students is considered in the context of the implementation of the competence-based approach, as well as personality-oriented educational technologies. At the same time, the educational environment of the university is considered as a factor and resource for the

professional and personal development of students.

Keywords: professional and personal development, university, adaptation, educational environment, competence approach.

KIRISH. ВВЕДЕНИЕ (Introduction). Talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish muhim psixologik va pedagogik vazifa bo'lib, ularning yuqori darajadagi kasbiy kompetentsiyasini shakllantirish muvaffaqiyati ularni hal qilish muvaffaqiyatiga bog'liq. Universitetda o'qigan yillari davomida talabalarni muhitga moslashtirish jarayonini boshqarish, ularning kasbiy muammolarining butun majmuasini hal qilishga tayyorlik darajasini shakllantirish uchun zarur tashkiliy va mazmunli asos yaratadi, yuqori darajadagi kasbiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Talabalarni universitetda o'qish sharoitlariga moslashtirish jarayonining o'ziga xos xususiyatlarini yaxshiroq tushunish, universitet o'quv muhiti talabalarining kasbiy va shaxsiy rivojlanishi mexanizmlarini o'rganish uchun ularning kasbiy yo'naltirilgan ta'limning o'ziga xos xususiyatlariga moslashish jarayoniga e'tibor qaratish lozim.

MeTODLAR. МЕТОДЫ (Methods). Amaliyot shuni ko'rsatadiki, universitetga kirgan va kasb asoslarini o'zlashtirishga undalgan talaba shaxsiy, ijtimoiy, psixologik va pedagogik tartibning qiyinchiliklari va muammolariga duch keladi. Shu munosabat bilan, barcha birinchi kurs talabalar universitetda o'qishdagi barcha qiyinchiliklarni mustaqil ravishda yengish uchun shunchalik kuchli va professional motivatsiyaga ega emaslar. So'nggi yillarda hayotning turli sohalarida yuz berayotgan o'zgarishlar bilan bog'liq holda, yoshlar o'zlarining kasbiy tanlovlaridan xabardorligi, ularning bilim darajasi, o'quv jarayonida amalga oshiradigan shaxsiy sa'y-harakatlari ularning tanlagan kasbidagi muvaffaqiyatiga bog'liqligini tushunishlari juda muhimdir.

Hozirgi vaqtda «moslashish» tushunchasi fanlararo kontekstda qo'llaniladi va quyi tizimlarning o'zaro ta'sirida muvozanatni o'rnatish jarayonini tavsiflaydi va tizimda funksional o'zgarishlar sodir bo'ladigan jarayonni belgilash uchun ishlatiladi, bu uning qobiliyatini uzoq vaqt davomida saqlab turishga imkon beradi. - muddatli rivojlanish. Ushbu nuqtai nazar shaxsning shaxsiy rivojlanishi jarayonida yuzaga keladigan va u bilan chambarchas bog'liq bo'lgan kasbiy rivojlanish jarayoni bilan to'liq bog'liqdir. [1; 6; 7; 8].

Shaxsning rivojlanishidagi kasbiy va shaxsiy munosabatlar masalalari muhim uslubiy kontekstga ega bo'ladi. Shunday qilib, bir nechta turli xil fikrlar mavjud. Ulardan biriga ko'ra, shaxsiy prinsipni rivojlantirishning kasbiy prinsipga nisbatan ustuvorligini ko'rib chiqish kerak, ya'ni kasbiy rivojlanishning bosh asosi shaxsiy o'zgarishlar hisoblanadi [12,85-bet]. Bunday holda, shaxsning shaxsiy va professional shakllanishi haqida gapirish kerak. Yana bir nuqtai nazar-bu kasbiy o'zgarishlar har bir shaxsning shaxsiy o'zgarishiga bevosita ta'sir qilishini tushunish, bu esa kasbiy va shaxsiy rivojlanishning muhimligini ta'kidlash uchun asos bo'ladi. Biz zamonaviy universitetning ta'lim muhitida talabalarining kasbiy va shaxsiy shakllanishi jarayonini o'rganishda ham ushbu nuqtai nazarga egamiz. Talabalarining zarur vakolatlarini shakllantirishni tashxislash orqali biz ularning shaxsiy o'zgarishlarini, tanlangan professional sohaga qiymat-semantik munosabatni shakllantirishni, tanlangan professional makonda amalga oshirish istagini kuzatamiz.

Tadqiqotning mavjud uslubiy paradigmasida Shamardin M.V. asoslagan «moslashish» tushunchasini talqin qilish qiziq va moslashuv – ko'pincha «dunyo va turmush tarzini o'zgartirish muammosi» dir [15,25– bet]. Ya'ni, moslashish, ma'lum ma'noda, shaxsiy o'zgarishlarning manbai bo'lib xizmat qiladi. Ushbu nuqtai nazarni A. A. Nalchadjanning fikri to'ldiradi, unga ko'ra «moslashish – bu bir tomondan shaxsning ehtiyojlari va boshqa tomondan atrof – muhit talablari to'liq qondiriladigan holat. Bu shaxs, tabiiy va ijtimoiy muhit o'rtasidagi uyg'unlik holati [10, 105-bet]. Bundan tashqari, bu uyg'un holatga erishish jarayoni.»

Talabalarining kasbiy va shaxsiy rivojlanishi jarayoni bo'yicha bir qator tadqiqotlarda asosiy o'rinni ijtimoiy moslashuv egallaydi. Buni har bir inson ma'lum bir mustaqillik darajasi, jamiyatda ma'lum bir bosqichni egallash istagi (o'quv yoki professional jamoa, oila va boshqalar), aloqa, boshqa odamlar bilan aloqa qilish zarurati bilan izohlashi mumkin. Pedagogik lug'atda quyidagi ta'rif berilgan: «ijtimoiy moslashuv-bu insonning jamiyatga integratsiyalashuvi jarayoni, buning natijasida o'z-o'zini anglash va rolli xatti-harakatlarning shakllanishiga, o'zini o'zi boshqarish va o'ziga xizmat qilish qobiliyatiga, boshqalar bilan yetarli aloqalarga erishiladi» [15,25-bet].

Yuqoridagilardan kelib chiqadiki, shaxsning moslashuvi ongli ravishda o'zini o'zi boshqarish mexanizmiga, shu jumladan kasbiy faoliyat asoslarini o'zlashtirish sohasiga xosdir. Shaxsning o'ziga xos fazilatlarini turli sohalarida yuzaga keladigan to'siqlarni yengib o'tishda shakllanadi va xulq-atvor xususiyatlarini belgilaydi.

Universitetda barcha umumiy ta'lim vazifalari professional yo'nalishga ega. Trening quyidagi prinsipga asoslanadi: talabalar fan materialini o'rganishga qiziqishadi va faol munosabatda bo'lishadi. Universitet ta'limining o'ziga xos xususiyati shundaki, talaba kerakli materialni «izlashi» kerak, uning davomida ma'lum o'quv masalalariga o'z nuqtai nazari, mustaqillik shakllanadi. Talabaning faoliyati xilma-xil, ammo unda professional o'zini o'zi o'qitish muhim rol o'ynaydi. Kasbiy faoliyatga qo'shilishning muhim sharti-bu o'z faoliyatiga qiziqish, bu talabalarining ehtiyoj-motivatsion sohasiga ta'sir ko'rsatadigan sharoitlar, ularning shaxsiy tuzilmalarini rivojlantirish orqali osonlashadi.

Talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishining eng muhim manbalaridan biri ularning universitet o'quv jarayoniga moslashishidir. Biz didaktik moslashuv haqida gapiramiz. N. V. Solovyovaga ko'ra, «Didaktik moslashuv-bu talabani universitet sharoitlari bilan tanishtirishning murakkab dinamik jarayoni, natijada u yangi ta'lim shakllarining paydo bo'lishi bilan bog'liq bo'lgan, olingan ma'lumotlarning katta miqdori, yangi faoliyat sub'ektiga aylanadi, yanada intensiv aqliy mehnat sharoitida o'z funktsiyalarini maqbul bajarish qobiliyatiga ega bo'ladi» [14,49-sahifa]. Ya'ni, didaktik moslashuv talabaning kasbiy va shaxsiy rivojlanishining muhim manbai, vakolatli shaxsni shakllantirishning zarur elementi hisoblanadi.

NATIJALAR. Mulohaza. РЕЗУЛЬТАТЫ (Result and Discussion) Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'quv muammolari talabalar ta'limni tashkil etish shaklining o'zgarishi bilan bog'liq. Muvaffaqiyatli didaktik moslashish uchun birinchi kurs talabasi o'rganilayotgan mavzular bo'yicha ma'lum bilim va ko'nikmalarga, moslashuvchan fikrlashga, kognitiv mustaqillikning yaxshi rivojlangan darajasiga, turli manbalar bilan mustaqil ishlash qobiliyatiga, katta hajmdagi ma'lumotlarni qayta ishlashga, ravon o'qishga, yozuvlarni yozishga va boshqalarga ega bo'lishi kerak. Shunday qilib, talabalarning universitet ta'limiga moslashuvining o'zaro ta'sir qiluvchi va o'zaro bog'liq jihatlarini – psixologik, pedagogik, shuningdek, o'quv va kasbiy qulayliklarni hisobga olish lozim, Baydak V. Yu. «talabalarni universitetda o'qishga moslashtirish ularning maktabdagi o'quv faoliyatini shakllantirish darajasiga bog'liq va bu o'quvchining o'quv faoliyatidan o'quv faoliyatiga o'tish jarayoni ekanini aniqlagan [5,31-bet].

Baydak V.Yu. ning fikriga qo'shilib, talabalarning o'quv, kasbiy va psixologik-pedagogik moslashuvi zamonaviy universitetning ta'lim muhitida eng muvaffaqiyatli tarzda sodir bo'lishiga e'tibor qaratish to'g'ri deb hisoblaymiz, uning rivojlanishini boshqarish istiqbolli pedagogik tadqiqotlar uchun asos bo'lishi kerak.

Xulosa va tavsiyalar. ЗАКЛЮЧЕНИЕ (Conclusion). Shunday qilib, psixologik va pedagogik kontekstda «moslashish» tushunchasining rivojlanishini talabalarning universitet ta'limining o'ziga xos xususiyatlariga nisbatan tahlil qilib, biz ushbu muammo yanada kengroq va fanlararo bog'liq ekanligini aniqladik. Pedagogika kasbiy pozitsiyalardan moslashishni kasbiy yo'naltirish tizimining tarkibiy qismi va kasbiy barqarorlikni shakllantirishning zarur elementi sifatida ko'rib chiqadi. Moslashuvning butun jarayoniga o'qishga psixologik tayyorlik, universitet ta'lim muhitidagi psixologik qulaylik, kasbiy rivojlanish makoniga «sho'ng'ish» uchun shaxsiy intilish kabi sharoitlar katta ta'sir ko'rsatadi. Barcha tarkibiy qismlar zamonaviy universitetning ta'lim muhitida talabalarning kasbiy va shaxsiy rivojlanishining muvaffaqiyatini belgilaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Андреева Г.М. (2000). Социальная психология. Учеб. для вузов. – М.: Изд-во «Аспект Пресс», – 286 с.
2. Асадулина И.Г. (2004). Педагогический класс: поиски, проблемы, перспективы / И.Г. Асадулина, В.М. Басова, Н.В. Волк // Педагогика. – № 6. – С. 55 – 58.
3. Атутов П.Р. (2002). Профессиональная ориентация как педагогическая проблема / П.Р. Атутов // Педагогические основы профориентации учащейся молодежи. – М., – С. 10 – 11.
4. Байдак В.Ю. (2000). Содержание и методика адаптационной подготовки студентов-курсантов математических специальностей вузов: дис. ...канд. пед. наук / В.Ю. Байдак. – Орел : Изд-во Орловского гос. ун-та, – 204 с.
5. Педагогический энциклопедический словарь. (2002). Гл. ред. Б.М. Бим-Бад; Редкол.: М.М. Безруких. – М.: Большая Российская энциклопедия, – С.11.
6. Рунова С.А. (2001). Социально-профессиональная адаптация студентов первого курса к условиям педагогического вуза: дис ... канд. пед. наук / С.А. Рунова. – Брянск: Изд-во БГУ, – 184 с.
7. Свиридов Н.А. (2002). Адаптационные процессы среди молодёжи / Н.А. Свиридов // Социологические исследования.– № 7. – С. 90 – 95.
8. Шамардина М.В. (2003). Система интенсивной адаптации студентов в системе ССУЗов / М.В. Шамардина // Материалы конференции «Актуальные вопросы построения образовательного процесса в ССУЗах». - Бийск, – С. 23 – 25.
9. Hardy K. (2008). The teacher as counselor in the teaching-learning process. Epitheorisi Symvouleftikis kai Prosanatolismou. - No. 46-47, - P. 33-63.
10. Swan D., Leydon, M. (1997). Teacher induction. Standing Committee of Teacher Unions and University Education Departments; Dublin, 1997. - 73 p.